

Данилюк-Терещук, Тетяна і Семенюк, Лариса. «Леся Українка й родина Косачів у «справі ратування дум»: епістолярний полілог учасників». *Лінгвостилістичні студії*, вип. 19, 2023, с. 20–9.
Danyliuk-Tereshchuk, Tetiana and Semeniuk, Larysa. “Lesya Ukrainka and Kosach Family in the Project “Support for Dumas”: Polylogue of the Participants”. *Linguostylistic Studies*, iss. 19, 2023, pp. 20–9.

УДК 821.161.2'05-1/-9.09Українка:398(092)(477)

<https://doi.org/10.29038/2413-0923-2023-19-20-29>

ЛЕСЯ УКРАЇНКА Й РОДИНА КОСАЧІВ У «СПРАВІ РАТУВАННЯ ДУМ»: ПОЛІЛОГ УЧАСНИКІВ

Тетяна Данилюк-Терещук

Волинський національний університет імені Лесі Українки,
Луцьк, Україна

Лариса Семенюк

Волинський національний університет імені Лесі Українки,
Луцьк, Україна

У статті через листування Лесі Українки зроблено спробу реконструювати полілог учасників і важливих помічників проєкту збереження кобзарського і лірницького репертуару з Наддніпрянської України, ініційованого подружжям Квіток і за участі Ф. Колесси та О. Сластіона. Часово етнографічна екскурсія галицького музикознавця тривала з липня по серпень 1908 року, а от листовний діалог про фонографування, подальшу обов'язкову цілісну публікацію текстів і мелодій дум, а також важливі для історії кобзарства описи-портрети кобзарів (Лесі Українки про Гната Гончаренка, Опанаса Сластіона про Степана Пасюгу), охоплює ціле п'ятиліття (1908 – 1913). У силове поле цього епістолярію було залучено більше десяти осіб та різні установи. Посутньо популяризації проєкту сприяли публікації Олени Пчілки, а також ті матеріали, які вона, як редакторка-видавчиня вміщувала на сторінках часопису «Рідний Край». На жаль, цілісний полілог не поновити, бо значна частина епістолярію учасників утрачена. Записи кобзарського і лірницького репертуару Лесею Українкою і К. Квіткою, як і матеріали інших членів родини Косачів, переконують, що український фольклор вони сприймали й осмислювали як важливу ознаку української цивілізації, те, що формувало й визначало впродовж століть національну ідентичність.

Ключові слова: епістолярій, фольклор, фольклористика, думи, кобзар, фонограф, міжособистісна комунікація, К. Квітка, Олена Пчілка, О. Сластіон, Ф. Колесса.

LESYA UKRAINKA AND KOSACH FAMILY IN THE PROJECT “SUPPORT FOR DUMAS”: POLYLOGUE OF THE PARTICIPANTS

Tetiana Danyliuk-Tereshchuk

Lesya Ukrainka Volyn National University, Lutsk, Ukraine

Larysa Semeniuk

Lesya Ukrainka Volyn National University, Lutsk, Ukraine

This article attempts to reconstruct the polylogue of the active participants and outstanding assistants of the project aimed at preserving the kobzar and lirnytskyi repertoire from Dnieper Ukraine, initiated by Kvitka's couple with an active participation of F. Kolessa and O. Slastion. The ethnographic tour of the Galician musicologist F. Kolessa lasted from July to August of 1908. But the epistolary exchange of opinions about phonographing, the subsequent complete publication of texts and melodies of dumas, as well as description-portraits of kobzars, that are significant for studies of the kobzars' art history (Lesya Ukrainka's studies about Hnat Honcharenko and Opanas Slastion's about Stepan Pasiuha), spans the entire five-year period (1908–1913). More than ten people and various institutions were involved in the field of this epistolary. Olena Pchilka's publications and the materials that she, as an editor-publisher, published in the "Ridnyi Krai (Native Land)" journal contributed to the popularization of the project. Unfortunately, the complete polylogue cannot be renewed because a large part of the participants' epistolary has been lost. The recordings of the kobzar and lirnytskyi repertoire made by Lesya Ukrainka and K. Kvitka and the materials of other members of the Kosach family convince us that they perceived and interpreted Ukrainian folklore as an important feature of Ukrainian civilization, something that formed and defined national identity over the centuries.

Key words: epistolary, folklore, folkloristics, interpersonal communication, dumas, kobzar, phonograph, K. Kvitka, Olena Pchilka, O. Slastion, F. Kolessa.

Вступ. Думка Лесі Українки про «справу ратування дум», винесена в заголовок пропонованої студії, одночасно представляє два значущі складники її культурного простору – епістолярій і фольклористичну працю. Листовний наратив письменниці незамінний в осяганні міжособистісної комунікації, бо події та факти життя постають тут у роздумах, судженнях, емоціях і персоналіях адресатів.

Слова Лесі Українки належить сприймати буквально: 1908 року задля збереження кобзарського репертуару, Лариса і Климент Квітки ініціювали, організували і профінансували етнографічну експедицію Ф. Колесси на Наддніпрянську Україну. Їхнім соратником і дієвим учасником усіх етапів проекту був О. Сластіон (або Сластьон).

Результати експедиції стали культурним набутком, а дослідники, оцінюючи зроблене, не перестають називати імена задіяних у справі. Першість тут за К. Грушевською, яка 1927 року відкрила широкому загалові ім'я «субсидіатора», під яким утаїлася Леся Українка. На переконання дослідниці, проект 1908 року в науці мав би називатися «правдивим іменем – експедиція Лесі Українки – Колесси, <...> бо дав живий голос німим записам дум, зібраним у попереднім столітті, і не дав загинути кобзарській музиці назавжди» (Грушевська CLXXXI).

Реставрована історія рекордування кобзарського репертуару і реальний склад її учасників, особливо здобутки Ф. Колесси та О. Сластіона, представляє у своїх студіях етномузикознавиця І. Довгалюк. Розглянувши документальні джерела, з-поміж яких і записи на фоноваликах, зроблені в часі етнографічної експедиції 1908 р., дослідниця доводить, що «акція стала спільною справою української інтелігенції по обидва боки кордону» (Довгалюк, «До історії» 5–27; Довгалюк, «Опанас Сластьон» 3–20).

Та все ж «справа ратування дум» має учасників і епізоди, які уможливили її успіх, але залишилися в тіні історії. Етнографічна екскурсія Ф. Колесси тривала з липня по серпень 1908 року, але від ідеї, що вперше була означена Лесею Українкою в листі до Олени Пчілки, як «невиплачений довг по записуванню дум» (Українка 14: 107) до листовної подяки Ф. Колесі за працю, яка заслуговує «признання мільйонів своїх земляків» (Українка 14: 373), обговорення велося впродовж 1908–1913 рр. і в його силовому полі були К. Квітка, Ф. Колесса, О. Сластіон, Олена Пчілка, О. Косач-Кривинюк, В. Гнатюк, О. Бородай, М. Аркас, Г. Хоткевич, Ф. Петруненко, Музично-етнографічна комісія при Московському товаристві любителів природознавства, географії й антропології, Етнографічна комісія Наукового товариства імені Шевченка у Львові, редакція часопису «Рідний Край» та ін.

На жаль, цілісну картину цього полілогу не відновити, бо значна частина матеріалів загалом, і епістолярію зокрема, втрачена. Але навіть з фрагментів дивом уцілілого, постає дружня переписка, родинна хроніка, документ епохи і її людей, як-от у листі-спогаді О. Сластіона до К. Грушевської: «Перш за все дуже шкодую, що Ви ні словечка не написали мені, або вірніше: не попитали мене за Лесею Українку. Раз Ви розказуєте про її заходи до консервації мелодій українських народних дум, то Ви також не могли не знати, що у мене переховується щось з її листування в сій справі. Мені здається Вам необхідно було прочитати її листи, як і листи професора Ф. Колесси. Уже, коли справа участі Лесі, дякуючи Вам, тепер стала відомою, то годилося би се зробити вичерпуюче. Я дав небіжці слово мовчати, як бачите не розказував про се і досі, а кортіло не раз... Щось так у 1898-у році, коли Ольга (Кривинюк) ще училась в Петербурзі, вони обоє з Лесею заходили до мене і добре не пригадую, але мені здається, що я співав їм думи, бо мене частенько тоді заставляли се робити...» (Крячок 41).

Мета дослідження – крізь листування Лесі Українки реконструювати коло осіб (безпосередніх учасників і принагідних, але не менш важливих помічників), які були задіяні в проєкті збереження кобзарського репертуару Наддніпрянської України; увиразнити участь родини Косачів (Олени Пчілки, О. Косач-Кривинюк) у підтримці справи.

Матеріал і методи дослідження. Фактичним матеріалом статті слугують листи Лесі Українки 1908–1913 рр., епістолярій інших осіб (К. Квітки, О. Сластіона), а також маловідомі публікації Олени Пчілки та ін., присвячені культурницькому проєкту збереження кобзарського репертуару на початку ХХ ст.

У дослідженні використано описовий метод для систематизації матеріалу; біографічний – для актуалізації життєвих подій родини Косачів і подружжя Квіток; метод контекстуально-інтерпретаційного аналізу для встановлення міжособистісної комунікації осіб, які посилено долучилися до справи збереження кобзарсько-лірницького репертуару і залучення мало знаних матеріалів (листів, спогадів); елементи дискурсивного аналізу

для розуміння тексту в контексті лінгвістичного і соціокультурного вимірів.

Результати дослідження та дискусія. Кобзарсько-лірницька виконавча традиція була знайома Косачам із «живого» дійства. «Два лірники, – згадувала Олена Пчілка про час проживання родини в Звягелі, – так добре познайомилися зі мною, що вже зовсім не боялися приходити додому до нас переказувати свої пісні» (Пчілка 20). Ймовірно, їхній репертуар О. П. Косач зафіксувала у збірці «Лірники», яка неодноразово згадується в її листуванні, але на тепер доля цих записів невідома. Хоча матеріали, якими вона охоче ділилася з сучасниками, вміщені в різних виданнях (наприклад, лірницька пісня «Про Пилипа й Ярину», записана О. П. Косач у містечку Корці Новоградволинського повіту, ілюструє особливості волинської говірки в праці «Очерк звуковой истории малорусского наречия» П. Житецького) (Житецький 345–6).

Співали лірники і в колодяжненському домі у вересні 1898 року, про що свідчить фото і згадка М. Косача в листі до матері: «Заходив до нас саме на другий день мого приїзду лірник з Нуйного, співав деякі пісні «божественні»; других, крім ще побутово веселих не знає. Записав я од нього троє божественних і одну гумористичну «Як заєць женився». Після усього я ще сфотографував його на садовому ґанку нового дому. Дуже добре удався, оце незабаром пришлю фотографію, сама zobачиш...Треба буде написати Лілі, щоб, як знов прийде той лірник, то щоб і решту пісень записала» (Косач 404). На жаль, записи цих «лірницьких» пісень не збереглися, але на сьогодні відомо 13 дум у записах М. Косача, які були опубліковані 1905 року окремою збіркою «Кобзарські Думи» (Косач 507–54).

На початку 1900-х рр. Олена Пчілка не лише слухала спів кобзарів у своєму київському помешканні і в концертних програмах школи М. Лисенка, але й писала про історію українського кобзарства на сторінках журналу «Кіевская Старина»: 1904 р. з її подачі опубліковано листи П. Куліша і Л. Жемчужнікова до Остапа Вересая («Письма»).

Переїнявши на себе з 1907 року роботу редакторки часопису «Рідний Край», О. П. Косач не раз підіймала тему збереження кобзарського мистецтва. Журнал став своєрідною трибуною для тих, хто цікавився і водночас тривожився через реальне пригасання кобзарської традиції. Шлях її збереження бачився в «чутливості громадянства до кобзарської музи», дослідженні народної музики і музичній освіті (відкриття школи зі спеціальними класами гри на народних інструментах) (Кобза 27). До такої уваги Олена Пчілка, спільно з М. Лисенком і М. Дмитрієвим, закликала сучасників у брошурі «Кобза й Кобзарі», що вийшла в серії окремих видань бібліотеки «Рідного Краю» в Полтаві 1907 року.

Всі ці ініціативи не пройшли повз увагу Лесі Українки та Климента Квітки, але перебуваючи поза київським середовищем (з жовтня 1907 р. по грудень 1908 р. Квітки жили в Ялті, а з 1909 р. на Кавказі – *авт.*), вони не могли активно долучитися до просвітницької роботи, а, можливо, вже

планували й обговорювали ідею «етнографічної екскурсії». Принаймні лист Лесі Українки до матері з проханням умістити в «Рідному Краї» маленьку замітку «від Сластїона, писану або моєю або Кльоніною рукою», засвідчує, що на початок липня 1908 р. Лариса і Климент Квітки мали дієвого помічника й доброго друга в особі О. Сластїона (Сластїона) й розраховували як на його фонографи, так і на досвід збирача-дослідника та виконавця дум; після довгих пошуків музики-етнографа, отримали згоду від Ф. Колесси на участь у проєкті; визначили первісний маршрут і респондентів («етнографічна екскурсія почнеться з Миргорода з кобзаря Кравченка та й з самого Сластїона, що знає кілька дум») і мали можливість усе це профінансувати, свідомо приховавши важливий організаційний складник за загальними словами про «добродія, що дав трохи грошей на сю мету»; з-поміж дальших планів був пошук «кобзарів зінківських і пирятинських», про яких могла знати чи довідатися через знайомих Олена Пчілка чи Олександра Косач (Українки 14: 107).

Подібного за змістом листа отримав і О. Сластїон, про що згадував 1909 року на сторінках «Рідного Краю» у студії «Записування дум на фонографі»: «Межи мною і привідцею справи увесь час ішло жваве листування» (Сластїон, «Записування» 22: 8). Ім'я свого адресанта спогадувач не називав (хіба означував як: «він», «д. Н», «привідця», «мій кореспондент»), але його авторське **Я** виразно прочитується з-поміж рядків двох цитованих листів: «Якось мені раніше не спало на думку оповістити в газетах про екскурсію, і через те **я не написав** раніше самому д. Колесі про се» (Сластїон, «Записування» 22: 8). Сам же О. Сластїон удається і до такого коментаря: «Мій кореспондент, надзвичайно турбувався; вигадував, як-би полагодити найменші подробиці, щоб вони чимсь не зашкодили і жаданій екскурсії: він був не впевнений, чи все зроблено і згадано, – а се через його нервовий стан, викликаний досадою на те, що він одірваний величезним простором від “театру оруді” і не може сам взяти на себе всього труду в сій справі» (Сластїон, «Записування» 22: 8). Підказку імені дають листи Лесі Українки, з них відомо, що попервах листування з різними кореспондентами і установами провадив Климент Квітка. Отож, у згаданій праці О. Сластїона, окрім історії експедиції у справі збереження дум, збережено і два листи, написані К. Квіткою.

Згадувана в листуванні замітка про початок експедиції була опублікована Оленою Пчілкою в «Рідному Краї», і від того часу читачі часопису періодично довідувалися про «етнографічну екскурсію», а по завершенні подорожі «професора з Галичини», редакція інформувала: «Колесі удалось записати деякі думи з повітів Полтавського, Миргородського й Зінківського. До записаних д. Колесою валиків д. Сластїон додав і свої фонографічні записи дум, що він уже давно збирає. Таким чином зібралось 50 валиків, що містять мелодії кобзарські в семи відмінах; сього матеріалу вистачить на 5 аркушів друку. З сієї першої подорожі якнайкраще виявилось, що лише при допомозі фонографа можна

записати мелодію дум; записі ж по слуху такої певности мати не можуть. Тепер приходить тільки побажати, щоб пр. Колесса швидче надрукував свої коштовні записи, що мають цікавість і для науки, і для всіх, хто кохається в народній музиці» («Редакція»). Впродовж того ж року в «Рідному Краї» активно публікував свої матеріали про українську думову традицію й О. Сластіон, його велика розвідка «Мелодії українських дум та їх записування» стала цінним надбанням думознавчих студій і важливим коментарем одного із тих, кого кобзарі визнавали за «пан-отця» (Сластіон, «Мелодії»).

Лариса і Климент Квітки прагнули доповнити записи «першої екскурсії Колесси», бо, насправді, як пізніше згадував О. Сластіон, в мандрівку вона не перейшла через заборону «від начальства, яке очевидно упевнившись в небезпеці таких заходів, об'явило ученому етнографові, що воно “не нашло возможнымъ разрешить”» подорож українськими селами і містечками. Отож, О. Сластіон запрошував кобзарів з усієї округи до свого дому і там відбувалися записи. Більше того, Ф. Колесса відчув на собі «тупий, страшений формалізм», коли його листи почали не доходити до адресатів, а на пошті «спішні листи адресовані в Ялту потребували два дні переговорів», оскільки «миргородському почтовикові» не подобалася літера «Я», написана львівським професором на конверті (Сластіон, «Записування» 23: 9). Такі спогадові деталі зберегли не лише реалії й обставини роботи Ф. Колесси та О. Сластіона, але й засвідчили, що листування між учасниками проекту, попри усілякі перешкоди, було активним і продуктивним.

Живучи в Ялті, Квітки не припиняли пошуки тих, хто міг би допомогти у справі фіксації кобзарського репертуару чи пошуку народних співців. Дієвим порадиником став Г. Хоткевич, який рекомендував записати репертуар кобзаря Гната Гончаренка з Харківщини. Ймовірно, саме про це йшлося в черговому листі О. Сластіона до подружжя Квіток: умовно його можна датувати початком жовтня 1908 року, бо вже 13 жовтня Леся Українка пише сестрі Ользі Косач-Кривинюк: «А ось ще просьба: пише Сластьон, що тепер у Києві є, опріч бандуриста Кучеренка, ще й його учитель (мабуть, Гончаренко з Харкова). Обох сих бандуристів репертуар мав зібрати Колесса у фонограф, та не встиг, а се конче треба для того збірника, що лагодить тепер Колесса. Ми багато клопочемось про сю справу і хотіли б до ума її довести. Сластьон писав до Бородая і до мами, щоб заохотила Бородая. <...> То ми просимо тебе злагодити сю справу <...> Я знаю, що се великий клопіт, але се не наша приватна справа...» (Українка 14: 133–5). На жаль, листа-відповіді немає, але те, що молодша сестра Лесі Українки готова була стати до помочі в справі збереження дум безсумнівно.

Зафіксувати спів Г. Гончаренка Квіткам пощастило 1908 р. в Ялті. Дбаючи про фіксацію «дуже інтересного репертуару сього кобзаря», вони виписали з Москви і Києва фонографічні валики, але посилка на довго

затримувалася й аби пришвидшити процес, Леся Українка знову просила про поміч у сестри Ольги (Українка 14: 137).

Від Г. Гончаренка Квітки записали тексти трьох дум: про Олексія Поповича, про вдову і про сестру та брата, окремо акомпанемент бандури до дум, інструментальну музику та пісні. Коментуючи записане, Лариса Косач-Квітка щиро зізнавалася Ф. Колессі, що, попри різні труднощі, проведена робота принесла їй велике моральне задоволення: «Ну, та мені особисто не жаль тепер ні часу, ні клопоту, покладених на сю справу: одно, що я де-далі більше впевняюся в нагальности справи ратування дум» (Українка 14: 144). Квіткам важливо було не лише зробити фонографічні фіксації, їхньою метою була цілісна публікація зібраних матеріалів. Леся Українка наполягала, що справа лише тоді буде результативною, коли «не зразки з мелодії дум (фрагменти) а таки цілі мелодії від початку до кінця поруч зо словами» складуть основу зібрання (Українка 14: 126).

Орієнтуючись на датування листів письменниці до різних адресатів, можна стверджувати, що записи від Г. Гончаренка були зроблені наприкінці листопада чи перші тижні грудня 1908 р., а вже 17 грудня, вирушаючи в швидкому часі на Кавказ, Л. Косач-Квітка пише три листи: Ф. Колессі про свої враження від спілкування з Г. Гончаренком і задоволення від зробленої роботи, В. Гнатюку з проханням підтримати видання кобзарських мелодій і, надважливого, з огляду на ідею про створення «спеціальної бібліотеки для схову фонографічних матеріалів», до Етнографічної Комісії НТШ у Львові (Українка 14: 141-5). У її зверненні до Правління НТШ у Львові, прозвучала думка, яка з відстані часу, сприймається не лише як увага до зникаючого фольклорного матеріалу, а як можливість зробленим поєднати минуле – теперішнє – майбутнє, як значущість того, що вона і її сучасники, збережуть для нащадків: «Видання кобзарських мелодій дасть нову і може найбільшу підвалину національній гордості, бо се таке з'явище, з яким наші сусіди нічого виставити до порівн[я]ння не можуть» (Українка 14: 129-30).

Лариса Косач-Квітка вважала, що публікація кобзарських матеріалів стане добрим прикладом для всіх, хто цікавився і цінував український фольклор. Листовно звертаючись до М. Аркаса з проханням фінансової підтримки для «ратунку перлів нашої народної творчости», письменниця переконувала, що «час не жде, і коли ніхто не допоможе сій нагальній справі тепер, то хутко вже й не буде чому помагати, бо вона загине безповорітно» (Українка 14: 115).

І хоч громадськість у ненайкращих своїх традиціях знову не помітила важливої справи, ті, «що вже залишити її не могли, бо вона зрослася з душею» (Українка 14: 116), невтомно продовжували роботу.

1910 р. у Львові коштом Етнографічної комісії Наукового товариства ім. Т. Шевченка вийшло друком видання «Матеріали до української етнології. Т. XIII: Мелодії українських народніх дум. Серія I. Списав по фонографу і зредагував Філярет Колесса». Дякуючи фольклористові за

зроблене, Леся Українка зазначала: «Надзвичайно втішно було мені бачити сю велику працю викінченою і доведеною до ладу Вашим високо-освіченим старанням. Тепер уже справді можна сказати “Наша пісня, наша дума не вмере[,] не загине!” Честь Вам і дяка за Ваші труди!» (Українка 14: 249).

Того ж року на сторінках «Рідного Краю» з подачі Олени Пчілки було опубліковано листа О. Сластіона. «Надаючи велику вагу звісткам про кобзарство, – наголошувала в примітці редакторка часопису, – містимо цілком ті сторінки з листа п. О. Сластіона, що подають такі цінні відомості про кобзарів». Услід за Оленою Пчілкою і з огляду на те, що приватне листування О. Сластіона з нею, як і з Лесею Українкою та К. Квіткою фактично втрачене, дозволимо собі розлогу цитату: «Вельми шановна Ольго Петровно! Чи не найдете придатним надрукувати якусь частину з сього мого листа. Оце нещодавно приїхав до мене кобзар Степан Артемович Пасюга, родом з харківської губ., богодухівського повіту, слободи Великої Писарівки. Тепер же він часово проживає в Катеринославі. Йому 45 літ, учився грати на кобзі у Дмитра Петровича Трочченка (живий і сей). Грає на кобзі дуже добре, знає – 4 думи і багато пісень; голос має добрий, барітон. Людина доволі розвинена: зходив і Кавказ, і Чорноморію, був і в тамбовській і калужській губернії, заглядав і багато далі, аж у Сибір, і все з своєю бандурою. Прочув і про мене як про “кобзарського пан-отця”; прочув, що у мене можна переслухати з фонографу багатьох інших кобзарів і коли що сподобається, то неодмінно й вивчитись, бо Пасюга знає всього 4 думи. Прожив сей кобзар у мене два тижні і вивчив од мене думу “Про бурю на Чорному морі”, а я, в свою чергу, захопив на фонограф його думи й пісні: все те, розуміється, перешлю д. Колессі у Львів, а тут хочу подати ті відомості про сучасних кобзарів, у Курщині та Харківщині, які я записав від Пасюги. Сливе всіх їх (29!) він знає особисто і знає, хто в кого вчився. Тепер, коли кобзарі вже вмірають, думаю що подати той список варто, бо велика більшість сих кобзарів знають думи, а записано думи хіба від трьох, або чотирьох, та й годі: значить, комусь ще, може, й пощастить нагибать кого-небудь з сих кобзарів і записати, може, щось дуже цінне» (Сластіон, «Кобзарі»).

Очевидно, шукаючи можливості подякувати тим, хто майже п'ятиліття працював у «справі ратування дум», Леся Українка звернулася до Олени Пчілки з проханням надрукувати в «Рідному Краю» розвідку «Новітня українська музична етнографія» К. Квітки (під псевдонімом Тиміш Борецько). «Не думай тільки, – писала вона матері, – що мій почерк означає якусь участь у самому авторстві, ні» (Українка 14: 249). Цей незначний коментар, як і наполегливе відсторонення «від авторства», все ж заохочує до припущення про творчий тандем.

Висновки та перспективи досліджень. Робота Лесі Українки та Климента Квітки щодо фіксації кобзарського репертуару виявилася унікальною. Листування письменниці за п'ятиліття (1908–1913 рр.) містить чимало важливої інформації «про справу ратування дум» й

переконає, що зберегти «єдині на цілий світ пам'ятники творчості нашого народу» (Українка 14: 129), вона вважала обов'язком і можливістю поєднати національне минуле і майбутнє. З-поміж тих, хто дієво долучився до справи та уможливили її успіх, були не лише однодумці (Ф. Колесса, О. Сластіон, В. Гнатюк, Г. Хоткевич), але й найближчі рідні – Олена Пчілка й О. Косач-Кривинюк. Масштаб проекту постає навіть з дивом уцілілих фрагментів переписки учасників, як-от листування Климента Квітки, Олени Пчілки з Опанасом Сластіоном і його листи до Катерини Грушевської, в яких засвідчено, що на кінець 20-х рр. ХХ ст. він зберігав цінну переписку з Лесею Українкою, Климентом Квіткою і Філаретом Колесою. Записи кобзарського репертуару подружжям Квіток, як і матеріали інших членів родини Косачів (Олени Пчілки, Михайла Косача, Ольги Косач-Кривинюк), переконують, що український фольклор вони сприймали й осмислювали як важливу ознаку української цивілізації, те, що формувало й визначало впродовж століть національну ідентичність (Громик, Данилюк-Терещук і Семенюк 40). У контексті означеної теми, перспективним бачиться дослідження етнографічно-фольклористичної спадщини Олени Пчілки.

Список використаної літератури

- Громик, Юрій, Данилюк-Терещук, Тетяна і Семенюк, Лариса. «Передмова». *Українка Леся. Повне академічне зібрання творів*. У 14 т. Т. 9. Луцьк: Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2021, с. 7-40.
- Грушевська, Катерина. «Збирання і видавання дум в ХІХ і в початках ХХ віку». *Українські народні думи. Том перший корпусу. Тексти № 1-13 і Вступ Катерини Грушевської*. Київ: Державне видавництво України, 1927. С. ХІІ – ССХХ.
- Довгалюк, Ірина. «До історії експедиції Філарета Колесси на Наддніпрянську Україну». *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*, вип. 47, 2009, с. 5–27.
- Довгалюк, Ірина. «Опанас Сластьон в історії фонографування кобзарсько-лірницької традиції». *Вісник Львівського університету. Серія мистецтвознавство*, вип. 10, 2011, с. 3–20.
- Житецкий, Павло. *Очерки звуковой истории малорусского наречия*. Киев: Университетская типография, 1876, с. 345–6.
- Кобза й Кобзарі*. Полтава: Відбитка з «Рідного Краю», 1907.
- Колесса, Філарет. *Мелодії українських народних дум*. Київ: Наукова думка, 1969.
- Косач, Михайло (Михайло Обачний). *Твори. Переклади. Листи. Записи кобзарських дум*, упоряд. Л. Мірошніченко. Київ: Комора, 2017.
- Косач-Кривинюк, Ольга. *Леся Українка. Хронологія життя і творчості*. Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2006.
- Крячок, Микола. «Листування О. Г. Сластьона з М. С. Грушевським та К. М. Грушевською». *Архіви України*, № 5 (вересень – жовтень), 1990, с. 32–41.
- «Письма къ Остапу Вересаю П. А. Кулиша и Л. М. Жемчужникова». *Кіевская Старина*. Т. LXXXIV, 1904, с. 211–229.
- Пчілка, Олена (О. Косач). *Оповідання. З автобіографією*. Київ: РУХ, 1930.
- Сластіон, Опанас. «Мелодії українських дум і їх записування». *Рідний Край*, № 35, 1908, с. 4–6; № 36, 1908, с. 6–8; № 38, 1908, с. 7; № 41, 1908, с. 5–7.
- Сластіон, Опанас. «Записування дум на фонографі (Додаток до вислідів «Українські Думи»)». *Рідний край*, № 22, 1909, с. 8–9; № 23, 1909, с. 7–10; № 24, 1909, с. 6–8.

- Сластіон, Опанас. «Кобзарі (лист)». *Рідний край*, № 43, 1910, с. 11.
«Редакція. Українське слово й мистецтво». *Рідний Край*, № 30, 1908, с. 13.
Українка, Леся. *Повне академічне зібрання творів*. У 14 т. Луцьк: Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2021.

References

- Hromyk, Yurii, Danyliuk-Tereshchuk, Tetiana and Semeniuk, Larysa. "Peredmovna." *Ukrainka, Lesia. Povne akademichne zibrannia tvoriv*. 14 vols. Vol. 9. Lutsk: Lesya Ukrainka Volyn National University, 2021, pp. 7-40.
- Hrushevskaya, Kateryna. "Zbyrannia i vydavannia dum v XIX i v pochatkakh XX viku." *Ukrainski narodni dumy. Tom pershyi korpusu. Teksty № 1-13 i Vstup Kateryny Hrushevskoi*. Kyiv: Derzhavne vydavnytstvo Ukrainy, 1927. С. XII – CCXX.
- Dovhaliuk, Iryna. "Do istorii ekspedytsii Filareta Kolessy na Naddnypriansku Ukrainu." *Visnyk of Lviv University. Series Philology*, iss. 47, 2009, pp. 5–27.
- Dovhaliuk, Iryna. "Opanas Slaston v istorii fonohrafuvannia kobzarsko-lirnytskoi tradytsii." *Visnyk of the Lviv University. Serie Arts*, iss. 10, 2011, pp. 3–20.
- Zhytetskyi, Pavlo. *Ocherky zvukovoi ystoryi maloruskoho narechyia*. Kyev: Unyversytetskaia typohrafiia, 1876, pp. 345–6.
- Kobza y Kobzari*. Poltava: Vidbytkha z "Ridnoho Kraiu", 1907.
- Kolessa, Filaret. *Melodii ukrainskykh narodnykh dum*. Kyiv: Naukova dumka, 1969.
- Kosach, Mykhailo (Mykhailo Obachnyi). *Tvory. Pereklady. Lysty. Zapysy kobzarskykh dum*, uporiad. L. Miroshnychenko. Kyiv: Komora, 2017.
- Kosach-Kryvnyiuk, Olha. *Lesia Ukrainka. Khronolohiia zhyttia i tvorchosti*. Lutsk: Volynska oblasna drukarnia, 2006.
- Kriachok, Mykola. "Lystuvannia O. H. Slastona z M. S. Hrushevskym ta K. M. Hrushevskoiu." *Arkhivy Ukrainy*, no 5 (veresen – zhovten), 1990, pp. 32–41.
- "Pysma k Ostu Veresaiu P. A. Kulysha y L. M. Zhemchuzhnykova." *Kievskaya Starina*. T. LXXXIV, 1904, pp. 211–229.
- Pchilka, Olena (O. Kosach). *Opovidannia. Z avtobiohrafiei*. Kyiv: RUKh, 1930.
- Slaston, Opanas. "Melodii ukrainskykh dum i yikh zapysuvannia." *Ridnyi Krai*, no 35, 1908, pp. 4–6; no 36, 1908, pp. 6–8; no 38, 1908, p. 7; no 41, 1908, pp. 5–7.
- Slaston, Opanas. "Zapysuvannia dum na fonohrafi (Dodatok do vyslidu "Ukrainski Dumy")." *Ridnyi krai*, no 22, 1909, pp. 8–9; no 23, 1909, pp. 7–10; no 24, 1909, pp. 6–8.
- Slaston, Opanas. "Kobzari (lyst)". *Ridnyi krai*, no 43, 1910, p. 11.
- "Redaktsiia. Ukrainske slovo y mystetstvo". *Ridnyi Krai*, no 30, 1908, p. 13.
- Ukrainka, Lesia. *Povne akademichne zibrannia tvoriv*. 14 vols. Lutsk: Volynskyi natsionalnyi universytet imeni Lesi Ukrainky, 2021.

Стаття надійшла до редколегії 12.09.2023